

تدوین الگوی ساختاری تفسیری حکمرانی مطلوب شهری در زمان شیوع اپیدمی کرونا

سید هادی حسینی*
استادیار گروه مدیریت، دانشکده علوم انسانی، مؤسسه آموزش عالی صائب ابهر، زنجان، ایران

نوع مقاله: پژوهشی

دریافت: ۹۹/۰۷/۲۲ پذیرش: ۹۹/۱۱/۱۱

چکیده: برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری در حوزه مدیریت شهری، یکی از وظایف و ابزارهای مهم حکمرانی مطلوب است که براساس آن، روش‌های دستیابی به هدف‌ها اعم از اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و ... شناسایی می‌شود. هدف از این تحقیق، تدوین الگوی ساختاری تفسیری حکمرانی مطلوب شهری در زمان شیوع اپیدمی کرونا می‌باشد. پژوهش حاضر از نظر هدف، توسعه‌ای- کاربردی و از لحاظ گردآوری داده‌ها با توجه به ماهیت پژوهش، از نوع کیفی است. در این پژوهش، از الگوی ساختاری تفسیری (ISM) استفاده شده است. برای گردآوری داده‌ها از مصاحبه‌های عمیق نیمه‌ساختاریافته با خبرگان حوزه مدیریت شهری استفاده شده است که از طریق نمونه‌گیری نظری انتخاب شده‌اند. جامعه آماری پژوهش دربرگیرنده تمامی مدیران متخصص و باتجربه در حوزه مدیریت شهری بوده است و نمونه‌گیری تا حصول کفایت نظری و ۱۵ مصاحبه ادامه یافت. تمامی این افراد، تجربه و علم کافی در ارتباط با مدیریت شهری داشتند و نمونه‌های علمی دارای مدرک بالای کارشناسی‌ارشد و تحصیلات مرتبط با مدیریت شهری بودند. نمونه‌های تجربی نیز حداقل پنج سال سابقه فعالیت و مدیریت در حوزه خدمات شهری را داشتند. تجزیه و تحلیل اطلاعات، به روش داده‌بنیاد مبتنی بر روش چارمز انجام شد. نتایج نشان دادند که شاخص‌های مؤثر بر حکمرانی مطلوب شهری در زمان شیوع اپیدمی کرونا عبارتند از: آگاهی‌بخشی، آموزش مستمر شهروندان، صداقت رسانه‌ای، راهبردهای نوین بهداشتی، همکاری فرابخشی سازمان‌ها، مسئولیت‌پذیری شهروندی، شفافیت، پاسخگویی و عدالت‌محوری. توجه به شاخص‌های حکمرانی مطلوب شهری می‌تواند الگوی مناسبی برای مدیریت شهری در هنگام بروز بحران‌های مشابه باشد.

واژگان کلیدی: حکمرانی مطلوب شهری، مدیریت شهری، راهبردهای نوین بهداشتی، اپیدمی بهداشتی، کرونا

طبقه‌بندی JEL: I12, H12, H75, I18

۱- مقدمه

مسائل امروزی، روزبه‌روز پیچیده‌تر می‌شود و جوامع بدون داشتن دیدگاه‌ها و رویکردهای جدید، متحمل هزینه‌های سنگین و جبران‌ناپذیری می‌شوند. تغییرات در حوزه‌های سیاسی، اقتصادی، زیست‌محیطی، اجتماعی و فناوری سبب محو شدن مرزهای سازمان‌ها شده است. دولت‌ها برای مقابله با این نوع مسائل باید توانایی شناخت آثار این تغییرات و انتظارات شهروندان را داشته باشند و به تجارب و مشارکت مردم برای نوآوری‌های سیاستی و خدماتی توجه کنند. امروزه، محیط اجتماعی و اقتصادی، متلاطم و با عدم قطعیت، پیچیدگی و ابهام همراه است (حاجی عباسی، ۱۳۹۹).

برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری، یکی از وظایف و ابزارهای مهم مدیریت درست است که براساس آن روش‌های دستیابی به هدف‌ها اعم از اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و... شناسایی می‌شود (Moore-Cherry & Tomaney, 2018). برای نیل به هر هدف و انجام هر فعالیتی نیازمند برنامه‌های مناسب هستیم که در دوره‌های زمانی کوتاه‌مدت، میان‌مدت و درازمدت تدوین می‌شوند. با ناتوانی دولت‌ها در پاسخگویی به نیازهای گوناگون شهری و منطبق نبودن نیازها و خواسته‌های شهروندان با طرح‌ها و برنامه‌های ارائه شده و ضرورت مسئولیت‌پذیری بیشتر در اداره امور شهری، امروزه الگویی از اداره شهرها بر پایه نگرش نوینی از حکمروایی شهری مطرح شده است که هم‌سو با دولت، جامعه مدنی و بخش خصوصی به مشارکت جدی در اداره امور شهرها فراخوانده می‌شوند (قاسمی و همکاران، ۱۳۹۹). نسل‌های معاصر و آینده تنها در صورتی می‌توانند از انتظار آزادی، زندگی و انتخاب در آینده برخوردار باشند که هم اکنون و در زمان حال حکمرانی مطلوب جاری و حاکم گردد (Tonn & Stiefel, 2012). مفهوم حکمرانی خوب متأثر از مدیریت نوین است. پاسخگویی، یکی از مهم‌ترین مفاهیم در مدیریت دولتی نوین است، تئوری که با تأکید بر قراردادهای خودمختاری و اهمیت بازارمحوری و مشتری‌محوری درصدد ایجاد

انقلاب در مدیریت دولتی است. به نظر می‌رسد چالش فراروی مدیران شهری به کار بستن این تئوری می‌باشد (حسینی، ۱۳۹۸). مدیریت مجموعه مسائلی که بشریت و گستره و عمق آزادی، زندگی و انتخاب بشریت در آینده را تهدید می‌کند -از کمبود منابع پایدار آب و انرژی، پیامدهای مخرب تغییرات اقلیمی، آلودگی‌های زیست‌محیطی، بیماری‌های فراگیر، جنگ‌های هسته‌ای و بیولوژیک، بهره‌برداری بی‌رویه از منابع طبیعی و تخریب زمین گرفته تا نقض ظالمانه حقوق بشر، خشونت و تجاوز، جرم و جنایت، فساد و تباهی، فقر و گرسنگی، انحصارگرایی و قوم‌مداری، افراط‌گرایی و سوداگری- الزام‌بخش حکمرانی مطلوب می‌باشد. به عبارت دیگر، پردازش و مدیریت تمامی مسائل مرتبط با حوزه سیاست عمومی مستلزم حکمرانی مطلوب می‌باشد (کميجانی و همکاران، ۱۳۹۸). مسئله اصلی در حکمرانی، بسیج همه منابعی است که الزاماً در اختیار حکومت نیستند و دربردارنده همه منابع سیاسی، فنی و ... می‌باشد. در سال‌های اخیر، حکمرانی به رویکرد اکتشافی غالبی تبدیل شده است که ادراک سازماندهی و اعمال قدرت سیاسی در علوم سیاسی و حوزه‌های مرتبط با آن به‌واسطه آن صورت می‌پذیرد (Shaw, 2012). حکمرانی شهری، فرایندی مدیریتی است که به اتخاذ و حفظ زیربنایها و خدمات شهری می‌پردازد. علاوه بر آن، حکمرانی شهری کاملاً جنبه سیاسی در خود نهفته دارد (شریفیان ثانی، ۱۳۸۰). حکمرانی خوب به عنوان پارادایم جدید در اداره بخش عمومی نقطه تلاقی و تعامل بین رشته‌های مختلف علوم انسانی مانند مدیریت، اقتصاد، علوم سیاسی، جامعه‌شناسی، حقوق، سیاست‌گذاری عمومی و روابط بین‌الملل را ایجاد کرده است (امام‌جمعه‌زاده و همکاران، ۱۳۹۵).

حکمرانی خوب شهری ساختار جدیدی در فرایند مدیریت شهرهاست که اشکال سنتی و متمرکز مدیریتی در شهرها را دگرگون و مبانی نظری آن را به چالش کشیده است. رهاورد جدید این رویکرد در یکپارچگی

جامعه شهروندی، مدیریت شهری و بخش‌های خصوصی برای رویارویی با مسائل موجود در شهرهاست (علیزاده و همکاران، ۱۳۹۴).

از آنجا که در زمان شیوع و همه‌گیری بیماری در ایران، بسیاری از کشورهای جهان به ویژه در اروپا و آمریکا هنوز با این معضل مواجه نشده بودند و شاید پیش‌بینی این بحران با چنان ابعاد گسترده‌ای که بعداً مشاهده شد، در آن کشورها دور از انتظار بود، فشار مضاعفی را در افکار عمومی داخل کشور و در عرصه بین‌المللی بر نهادهای حاکمیتی کشور به ویژه در بخش سلامت تحمیل می‌نمود که تصمیم‌گیری‌های حساس و خطر این دوران را که می‌توانست تبعات پیش‌بینی نشده‌ای بر زندگی افراد بر جای بگذارد، دشوارتر می‌ساخت. بحران همه‌گیری ویروس کرونا^۱ در صد سال اخیر بی‌سابقه بوده است. این ویروس طی چند ماه توانسته جوامع انسانی را در سراسر کره زمین فلج و خسارات فراوان اقتصادی، درمانی و روانی بر مردم تحمیل کند. با توجه به اثرگذاری این مسئله در ابعاد گوناگون، می‌توان آن را مسئله‌ای با ابعاد پیچیدگی بالا تلقی کرد که استفاده از نوآوری‌های سیاستی و حاکمیتی ضروری می‌باشد (حاجی عباسی، ۱۳۹۹).

در این راستا، اهمیت و ضرورت مطلوبیت حکمرانی در این مسئله محوری تبلور می‌یابد که موفقیت‌ها یا عدم موفقیت‌های حکمرانی نه تنها نسل معاصر را تحت تأثیر قرار می‌دهد، بلکه با حرکت موج در گذر زمان، نسل‌های آینده را نیز تحت تأثیر قرار می‌دهد و منجر به توسعه یا محدودیت آزادی، رفاه و انتخاب آنها در آینده می‌گردد. از این رو، مطلوبیت حکمرانی متضمن حفظ و ارتقای سطح رفاه، آزادی، انتخاب، بهروزی و زندگی مطلوب نسل‌های معاصر و آینده و همچنین ظرفیت‌های تداوم‌بخش و پایدارساز حیات انسانی در سطح کره زمین می‌باشد.

با توجه به مطالب بیان شده، سؤالات تحقیق عبارتند از:

- عوامل مؤثر بر حکمرانی مطلوب شهری در زمان شیوع اپیدمی کرونا کدامند؟
- الگوی ساختاری تفسیری حکمرانی مطلوب شهری در زمان شیوع اپیدمی کرونا چگونه است؟

۲- پیشینه تحقیق

الف) پژوهش‌های خارجی

آنیشی^۲ و همکاران (۲۰۲۰) طی تحقیقی با عنوان «COVID-19 همه‌گیر و حکمرانی غیررسمی شهری در آفریقا: چشم‌انداز اقتصاد سیاسی» به این نتیجه دست یافتند که حاکمیت شهری که شامل سازمان‌های جمعی، گروه‌های جامعه، بازیگران غیردولتی و غیررسمی می‌باشد، نبرد علیه COVID-19 در آفریقا را فراهم می‌کند. بازنگری در مورد شهرنشینی آفریقا مطابق با اصول کمپین جهانی حاکمیت شهری نیز مورد توجه قرار گرفته است.

رحمان^۳ و همکاران (۲۰۱۷) در مقاله‌ای با عنوان «ارزیابی حکمرانی شهری با استفاده از شاخص حکمرانی شهری هابیتات: مورد مطالعه مدیریت شهری تحصیل پنجاب، پاکستان» براساس شاخص حکمرانی شهری که توسط مرکز سکونتگاه‌های بشری سازمان ملل متحد در سال ۲۰۰۴ مطرح شده بود به بررسی مدیریت شهری تحصیل در پنجاب پرداختند.

هندریکس^۴ (۲۰۱۴) در مقاله «فهم حکمرانی خوب شهری: ضرورت‌ها، تغییرات و ارزش‌ها» به پنج ارزش مرکزی حکمرانی خوب اشاره می‌کند که عبارتند از: مسئولیت‌پذیری، اثربخشی، برابری رویه‌ای، انعطاف‌پذیری و تعادل. همچنین وی به شناسایی تغییراتی که در حکمرانی شهری رخ داده که شامل تصمیم‌گیران واقعی یا شهروندان معمولی، با توجه

2- Onyishi
3- Rehman
4- Hendriks

1- Coronavirus

فزاینده به انتخاب گزینشی یا مشورت یکپارچه می‌پردازد.

وان بل^۱ و همکاران (۲۰۲۰) طی تحقیقی با عنوان «COVID-19 و سکونتگاه‌های غیررسمی: فراخوانی فوری برای بازنگری در حاکمیت شهری» به این نتیجه دست یافتند که بی‌توجهی به خدمات عمومی و عدم پاسخگویی در سکونتگاه‌های غیررسمی و نادیده گرفتن بینش فرمانداران واقعی، هم در کنترل همه‌گیری فعلی و هم در پیشگیری و مدیریت شیوع بیماری‌های آینده نتیجه مثبتی خواهد داشت.

ب) پژوهش‌های داخلی

آدینه‌وند و همکاران (۱۳۹۵) در مقاله‌ای ابتدا به صورت نظری به تحلیل و تفسیر مؤلفه‌های حکمرانی خوب شهری در کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه پرداختند. در ادامه به منظور پی بردن به میزان اهمیت مؤلفه‌ها و معرفه‌های حکمرانی خوب شهری از الگوی تحلیلی تاپسیس استفاده شد. شاخص‌ها توسط پنج متخصص در زمینه تطبیق حکمرانی خوب شهری در ایران ارزیابی شده و با استفاده از الگوی تحلیلی تاپسیس رتبه‌بندی و تجزیه و تحلیل شده است. نتایج تحقیق، اولویت و اهمیت مؤلفه‌ها و معرفه‌های حاکمیت قانون، مشارکت و عدالت را نسبت به دیگر مؤلفه‌ها و معرفه‌های حکمرانی خوب شهری برای مدیریت شهری ایران نشان می‌دهد.

بابایی و همکاران (۱۳۹۶) در مقاله‌ای با رویکرد کیفی و با استفاده از راهبرد تحلیل تم به شناسایی شاخص‌های تحقق حکمرانی کارآفرینانه شهری پرداختند. این تحقیق از لحاظ هدف کاربردی بوده و از نظر شیوه گردآوری داده‌ها در رده پژوهش‌های توصیفی قرار می‌گیرد. جامعه تحقیق متشکل از خبرگان و مسئولان حوزه شهری، کارآفرینان و کارشناسان ساختار سازمانی مستقر در شهر تهران بوده و داده‌های تحقیق از طریق مصاحبه نیمه‌ساختاریافته به‌دست آمده است.

همچنین برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از دو مرحله کدگذاری باز و محوری با استفاده از نرم‌افزار اطلس تی.آی استفاده شد. طبق نتایج به‌دست آمده شاخص‌های اصلی حکمرانی کارآفرینانه شهری در هفت طبقه اصلی جایگاه‌سازی، چابک‌سازی، یکپارچه‌سازی، تمرکززدایی، مشارکت‌پذیری، قانون‌مداری و پاسخگویی قرار می‌گیرد.

رحمانی (۱۳۹۷) در پژوهشی به شناسایی شاخص‌های بین‌المللی برای بررسی توسعه شهری تهران با استفاده از الگوی حکمرانی شهری پرداختند. روش مورد استفاده در این پژوهش، روش ترکیبی است که در آن برای ساخت مؤلفه‌ها و سنجه‌ها ابتدا با استفاده از روش میدانی (مصاحبه به همراه مطالعه اکتشافی)، داده‌ها گردآوری شده و به وسیله روش کیفی تحلیل تم، مؤلفه‌ها و شاخص‌ها شناسایی گردید و نیز برای بررسی روایی مدل به دست آمده، از روش کمی استفاده شده است. یافته‌های حاصل از تحلیل تم نشان از آن داشت که در مصاحبه، ۶۲ مضمون شناسایی گردید و سپس با کمک تحلیل عاملی تأییدی از میان آن‌ها در نهایت ۵۰ مضمون انتخاب شد و شاخص‌ها از میان آن‌ها استخراج گردیدند. در نهایت شاخص‌ها در هشت حوزه مشارکت شهروندان با شهرداری، کارایی و اثربخشی، پاسخگویی به شهروندان، شفافیت، قانونمندی، جهت‌گیری توافقی، عدالت و بینش راهبردی در شهرداری، دسته‌بندی گردیدند. نتایج حاصل از مدل اندازه‌گیری در حالت تخمین استاندارد و ضریب معناداری نیز نشان از روایی مناسب شاخص‌ها دارد.

قاسمی و فلاح (۱۳۹۹) در مطالعه‌ای به ارزیابی حکمرانی خوب شهری از منظر دفاع غیرعامل در کلان‌شهر اهواز پرداختند. برای گردآوری داده‌های پژوهش به روش دلفی از نظرات ۳۰ نفر از کارشناسان و متخصصان مرتبط استفاده شده است. برای تحلیل داده‌ها در راستای اولویت‌بندی مؤلفه‌ها از مدل تاپسیس و برای ارزیابی تأثیر شاخص‌ها بر تحقق حکمرانی از

منظر پدافند غیرعامل از آزمون‌های رگرسیونی خطی و لگاریتمی استفاده شده است. نتایج داده‌ها نشان می‌دهد که شاخص کارایی دارای بیشترین اولویت برای تحقق حکمرانی خوب شهری از منظر دفاع غیرعامل در کلان‌شهر اهواز می‌باشد و از سوی دیگر تمامی شاخص‌ها دارای تأثیر معناداری بر روی حکمرانی خوب شهری از منظر دفاع غیرعامل می‌باشد.

۳- مبانی نظری

حکمرانی به عنوان یک مفهوم، از دیدگاه‌های مختلف و در زمینه‌های متفاوتی مورد بحث قرار گرفته است و شامل مجموعه‌ای از مکانیسم‌های یکپارچه، فرایندها، نهادها و ارتباطات متقابل است که در درون آن، شهروندان و گروه‌های اجتماعی، ترجیحات، علایق و منافع خود را بیان می‌کنند و برای تفاوت‌ها و اختلافاتشان، به رایزنی، میانجیگری و مذاکره می‌پردازند. آنها در این مسیر، از حقوق و تکالیف خود آگاهی می‌یابند (Lupala, 2015). حکمرانی، ترکیبی است از سنت‌ها (قواعد و آداب و رسوم)، نهادها و فرایندهایی که تعیین می‌کنند چگونه قدرت باید اعمال شود، چگونه شهروندان حق مشارکت و اعتراض دارند و چگونه تصمیمات در زمینه مباحث عمومی اتخاذ گردد. حکمرانی، مستلزم حکومت، جامعه مدنی (فعالان اجتماعی و اقتصادی، نهادهای جامعه‌محور و گروه‌های ساختارنیافته، رسانه‌ها و غیره) می‌باشد که در تمام سطوح محلی، ملی و بین‌المللی معنا می‌یابد (دباغ و نفری، ۱۳۸۸).

هنگامی که واژه حکمرانی را به کار می‌بریم باید به دو نکته توجه داشته باشیم: نخست اینکه حکمرانی، حکومت نیست. حکمرانی به عنوان یک مفهوم، مشخص می‌کند که قدرت در داخل و خارج از اقتدار رسمی و نهادهای حکومت وجود دارد. اغلب، حکمرانی سه گروه اصلی از بازیگران را شامل می‌شود: حکومت، بخش خصوصی و جامعه مدنی. دوم اینکه حکمرانی، بر فرایند

تأکید دارد و مشخص می‌کند که تصمیمات با توجه به روابط پیچیده بین تعدادی از بازیگران با اولویت‌ها و سلاقی متفاوت اتخاذ می‌شوند. در واقع برای اداره امور عمومی، دو الگو وجود دارد: در الگوی نخست که حکومت نام دارد، مسئولیت تمام امور را بر عهده دارد. حکومت موظف است که تمام خدمات را برای مصرف جامعه مدنی یا شهروندان فراهم کند. در الگوی دوم که حکمرانی نام دارد، مسئولیت اداره عمومی، میان سه نهاد حکومت، جامعه مدنی و بخش خصوصی، تقسیم شده است (قنبری و همکاران، ۱۳۹۱).

حکمرانی شهری، برخلاف مدیریت شهری، فرایندی مدیریتی است که به ایجاد و حفظ زیربناها و خدمات شهری می‌پردازد (شریفیان‌ثانی، ۱۳۸۰). در واقع، حکمرانی شهری، نوعی فرایند و ارتباط میان حکومت شهری و شهروندان است که هم حکومت شهری و هم جامعه مدنی را دربر می‌گیرد و بر حقانیت و تقویت عرصه عمومی تأکید دارد (اسدی و برک‌پور، ۱۳۹۰). بنا بر نظر بیشتر صاحب‌نظران، حکمرانی شهری؛ یعنی اثرگذاری همه ارکان تأثیرگذار شهری بر مدیریت شهر با تمام سازوکارهایی که به سوی تعالی شهر و شهروندان حرکت کنند، نه اینکه عرصه‌های عمومی و خصوصی کنار گذاشته شوند و فقط عرصه حکومتی اختیاردار آن دو باشد. به عبارتی دیگر، منشأ قدرت و مشروعیت در حکمرانی شهری، تمام شهروندان و حضور آنها در همه صحنه‌ها و ارکان جامعه مدنی است (شهیدی، ۱۳۸۶).

پس از دو دوره تسلط رویکرد دولت بزرگ تا دهه ۷۰ و دولت کوچک از دهه ۷۰ تا ۹۰ میلادی، رویکرد حکمرانی خوب، غالب گردید. در حکمرانی خوب دولت و بازار، هر دو نهادی اجتماعی هستند که از نقایصی رنج می‌برند و توسعه در گرو رفع نقایص و عیوب آنها است. در حکمرانی خوب گرچه برتری با بازار است اما تحقق اقتصاد بازار تنها به شرط وجود مجموعه‌ای از نهادها است که خودجوش نبوده و باید توسط دولت ایجاد شوند. در حکمرانی خوب، خصوصی‌سازی در شرایط

انحصاری، بر مالکیت دولتی ترجیح ندارد. در واقع تبیین مفهوم حکمرانی خوب را اولین بار بانک جهانی و در هنگام بررسی علل عدم موفقیت کشورهای آفریقایی در توسعه مطرح کرد (میدری و خیرخواهان، ۱۳۸۳).

حکمرانی خوب، مستلزم آن است که حکومت خود را با عاجل‌ترین و ثمربخش‌ترین وظایف، محدود کند و فراتر از توانایی‌ها و منابع تجهیز شود؛ این یعنی همکاری نزدیک با جامعه مدنی در تمام شکل‌های آن، با گروه‌های محلی، با سازمان‌های غیردولتی، با دسته‌های مذهبی، با فعالیت‌های موسوم به خودیاری و نیز با افرادی که خواهان بهبود تأمین کالاهای جمعی هستند یا می‌خواهند شبکه‌هایی میان افرادی که نیاز به کمک دارند و کسانی که مایل به یاری هستند، ایجاد کنند (حسین‌زاده و همکاران، ۱۳۹۹).

حکمرانی خوب شهری را می‌توان شیوه و فرایند اداره امور شهری با مشارکت و تعامل سازنده سه بخش دولتی، خصوصی و مدنی به منظور نیل به شهر سالم، باکیفیت و قابلیت زندگی بالا و توسعه پایدار شهری تعریف کرد (شمس و هاشمی بیستونی، ۱۳۹۸). به عبارت دیگر، حکمرانی خوب شهری، زمانی خوب خوانده می‌شود که دارای ویژگی‌هایی باشد. این حکمرانی باید مؤثر، مشارکتی، شفاف، پاسخگو و عادلانه باشد و مقررات قانونی را اعمال کند و در واقع فرایندی است که به وسیله دولت، هدایت می‌شود ولی با همکاری بخش خصوصی و جامعه مدنی به پیش می‌رود. مشارکت و تعامل سازنده هر سه بخش برای تحقق توسعه انسانی ضرورت دارد (جعفری‌فرد و همکاران، ۱۳۹۹).

حکمرانی خوب، هشت ویژگی دارد. این ویژگی‌ها عبارتند از: مشارکت، حاکمیت قانون، شفافیت، پاسخگو بودن، وفاق و اجماع محوری، عدالت و شمولیت، کارایی و کارآمدی و مسئولیت‌پذیری که هر کدام از این ویژگی‌ها نیز عناصر خود را دارند (Srivastava, 2009). از نظر بانک جهانی، حکمرانی خوب شامل اداره کارآمد، باصلاحیت و کفایت و نیز حکومت شهری مشروع،

منتخب و دموکراتیک است. معیارهایی که این نهاد مورد استفاده قرار می‌دهد عبارتند از (محمدپورزندی و طباطبایی مزدآبادی، ۱۳۹۶):

حاکمیت قانون: مستلزم وجود سیستم قضایی مستقل است که به‌عنوان پایگاهی برای رفع و حل تضادها و اختلافات عمل می‌کند و در حقیقت ضامن احترام به حقوق مالکیت و قراردادهاست و از اقدامات خلاف حکومت جلوگیری می‌کند.

مشروعیت انتخاباتی: مستلزم وجود انتخابات آزاد، باز و رقابتی است که به استقرار قوه اجرایی و سیاسی منتخب با اختیارات کامل برای حکومت می‌انجامد.

آزادی بیان و فعالیت انجمن‌ها: برای پرورش فرهنگ سیاسی دموکراتیک و افزایش پاسخ‌گویی و تأمین شرکا برای ارائه خدمات و اعتبارات خرد، ضرورت دارد.

پاسخ‌گویی و شفافیت: پاسخ‌گویی تلویحاً به معنی پاسخ‌دهی به تقاضاهای حکومت‌شوندگان است که با احترام به حاکمیت قانون و وجود سیستم قضایی مستقل، همراه با هیأت‌های حکومتی منتخب و نیز دسترسی گسترده به اطلاعات و رسانه‌های جمعی، ممکن می‌گردد.

رهبری توسعه‌مدار: مقصود رهبری است که متعهد به توسعه و دگرگونی کل جامعه است.

۴- روش تحقیق

پژوهش حاضر از نظر هدف، توسعه‌ای- کاربردی و از لحاظ گردآوری داده‌ها با توجه به ماهیت پژوهش، از نوع کیفی است. در این پژوهش از الگوی ساختاری تفسیری (ISM) استفاده شده است. برای گردآوری داده‌ها از مصاحبه‌های عمیق نیمه‌ساختاریافته با خبرگان حوزه مدیریت شهری استفاده شده است که از طریق نمونه‌گیری نظری انتخاب شده‌اند. برخی از سؤالات مصاحبه نیمه‌ساختاریافته شامل موارد ذیل بود:

- حکمرانی مطلوب شهری در دوران کرونا را چگونه ارزیابی می‌کنید؟
- چه شاخص‌هایی می‌تواند به حکمرانی مطلوب شهری در دوران کرونا کمک کند؟
- نقاط ضعف حکمرانی شهری در دوران کرونا کدامند؟
- نقاط قوت حکمرانی شهری در دوران کرونا کدامند؟
- چه پیشنهادهایی برای بهبود حکمرانی شهری در دوران کرونا دارید؟
- و ...

جامعه آماری پژوهش، دربرگیرنده تمامی مدیران متخصص و باتجربه در حوزه مدیریت شهری بوده است و نمونه‌گیری تا حصول کفایت نظری و ۱۵ مصاحبه ادامه یافت. در واقع تمامی این افراد، تجربه و علم کافی در ارتباط با مدیریت شهری داشتند. نمونه‌های علمی دارای مدرک بالای کارشناسی‌ارشد و دارای تحصیلات مرتبط با مدیریت شهری بودند. نمونه‌های تجربی نیز حداقل پنج سال سابقه فعالیت و مدیریت در حوزه خدمات شهری را داشتند. در این پژوهش برای سنجش قابلیت

اعتبار از شاخص‌های تناسب و کاربردی بودن استفاده شد. در شاخص تناسب نتایج پژوهش باید برای مشارکت‌کنندگان قابل قبول باشد. در بعد کاربردی بودن نیز یافته‌های پژوهش، هم باید به دانش موجود در حوزه مورد مطالعه بیافزاید و هم بتوان از آن برای درک و مدیریت عملی موقعیت‌های پیش‌رو در حوزه مربوطه استفاده کرد. برای این منظور، پس از اتمام پژوهش، نتایج برای دو نفر از مشارکت‌کنندگان ارسال و نظر آنها تأیید شد. همچنین برای سنجش پایایی مصاحبه‌ها و اطلاعات از میزان تشابه بین دو کدگذار استفاده شد. با توجه به نتایج، میزان تشابه بین دو کدگذار بالای ۰/۸ به دست آمده و پایایی ابزار نیز تأیید شد.

۵- یافته‌های پژوهش

به منظور ترسیم مدل ساختاری-تفسیری ابتدا شاخص‌های مؤثر بر حکمرانی مطلوب شهری در دوران کرونا، شناسایی شدند. بدین منظور، براساس مراحل جدول ۱، ابتدا شاخص‌ها شناسایی و سپس اقدام به ترسیم مدل شد.

جدول ۱- روش شناسایی شاخص‌های حکمرانی مطلوب شهری در دوران کرونا

مراحل	اقدامات
مرحله اول	مصاحبه عمیق با نمونه تحقیق
مرحله دوم	کدگذاری باز مصاحبه‌ها و شناسایی ۸۹ کد اولیه
	کدگذاری محوری و شناسایی ۱۲ مفهوم
	کدگذاری انتخابی و شناسایی ۸ مقوله عمده شامل:
	آگاهی‌بخشی (A) آموزش مستمر شهروندان (B) صداقت رسانه‌ای (C) راهبردهای نوین بهداشتی (D) همکاری فرابخشی سازمان‌ها (E) مسئولیت‌پذیری شهروندی (F) شفافیت و پاسخگویی (G) عدالت محوری (H)

تحلیل داده‌های حاصل از مصاحبه با استفاده از نظریه داده‌بنیاد به شرح این مراحل

جدول ۲ کدهای محوری و انتخابی حاصل از مصاحبه‌ها را نشان می‌دهد.

جدول ۲- نتایج کدگذاری

کد انتخابی	کد محوری	نشانگر نمونه
A1	دادن اطلاعات در مورد پاندمی به مردم	P12
A2	ارائه اطلاعات درست و به موقع	P1, P6, P9, P10
A3	عدم تأخیر در ارائه اطلاعات	P4, P7, P10
A4	همکاری با رسانه‌ها در ارائه آگاهی در مورد پاندمی	P3, P7
B1	تنظیم و آماده‌سازی بروشورهای آموزشی	P8, P10, P11, P12
B2	استفاده از تیم‌های آموزش سریع در سطح محلات	P2, P5
B3	برگزاری جلسات آموزشی برای عموم مردم	P4, P5, P6, P8
B4	تهیه فیلم‌های آموزشی مناسب برای شبکه‌های مجازی	P1, P3,
C1	ارائه آمار دقیق در مورد پاندمی	P11, P12
C2	صداقت در ارائه اطلاعات بهداشتی به شهروندان	P5, P8, P11,
C3	سیاسی‌کاری نکردن در مسائل مربوط به سلامت شهروندان	P2, P3, P12
C4	اجازه ندادن به رسانه‌های بیگانه برای سوءاستفاده از موضوع	P1, P2
D1	استفاده از راهبردهای به روز در مقابله با پاندمی	P4, P9, P11
D2	داشتن برنامه عملیاتی منسجم	P5, P6, P8
D3	هم‌سویی راهبردی در تمامی ارکان شهری برای مقابله با پاندمی	P4, P8, P9 P10
D4	پرهیز از برنامه‌های سنتی شکست خورده در مهار پاندمی‌های شهری	P10, P3
D5	مشخص کردن اهداف برای تمامی مسئولین شهری	P6, P7, P8, P9, P10
E1	اولویت‌بندی در راهبردهای سلامت شهری	P5, P8, P11,
E2	بهره‌گیری از توانمندی تمامی ارگان‌ها و سازمان‌ها	P5, P8, P11,
E3	عدم موازی کاری سازمانی	P8, P12
E4	داشتن برنامه مشترک برون سازمانی	P6, P7
E5	هم‌افزایی دستگاه‌های اجرایی دخیل در سلامت شهروندی	P9, P10, P11
F1	آگاهی به مردم در مورد مسئولیت‌های اجتماعی	P13, P11, P2
F2	مشارکت مردم در تصمیمات مهم	P1, P6,
F3	استفاده از نیروهای مردمی برای آموزش	P9, P7, P12
F4	آموزش مسئولیت‌پذیری به مردم در مورد پاندمی بهداشتی	P13, P7
F5	پای کار بودن مردم در تمامی مراحل	P14, P10, P1, P12
G1	شفافیت در تصمیمات شهری	P3, P5, P2
G2	پاسخگویی مسئولین	P11, P5, P6, P8
G3	ارائه نکردن اطلاعات غیرشفاف به مردم	P10, P3,
G4	نبود تناقض در ارائه اطلاعات به مردم	P11, P15
G5	وحدت در بیانات مسئولین شهری	P2, P3, P12, P6
H1	تقسیم عادلانه امکانات شهری	P1, P2, P9, P13
H2	عدالت محوری در تصمیمات	P2, P3, P12, P6
H3	توازن در تأسیسات و تجهیزات مقابله با پاندمی	P12, P13, P16
H4	توجه به نیازهای همه مناطق شهری	P2, P6, P11

V: شاخص سطر i برای رسیدن به شاخص ستون j کمک می‌کند.

A: شاخص ستون j برای رسیدن به شاخص سطر i کمک می‌کند.

X: بین عامل سطر (i) و ستون (j) ارتباط دوطرفه وجود دارد.

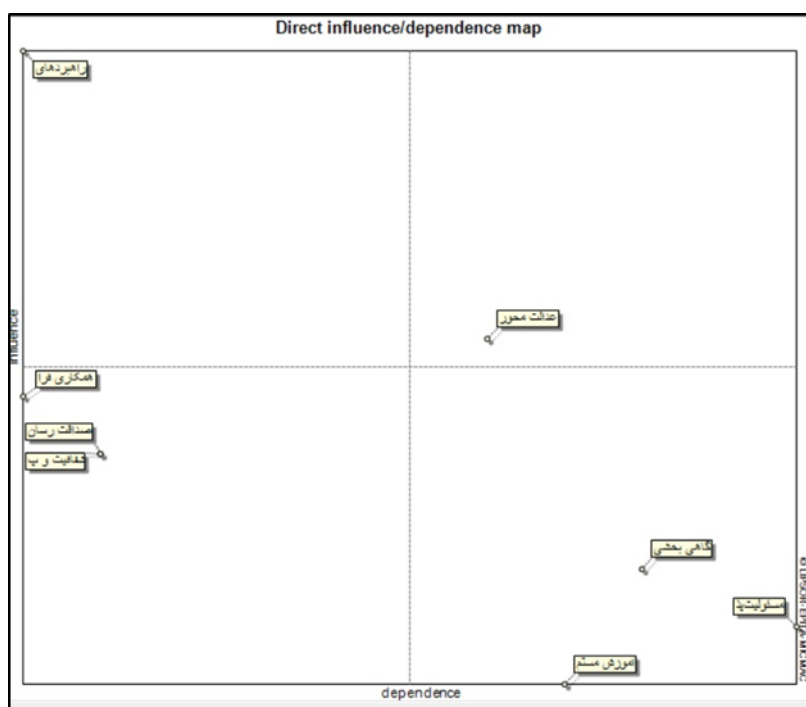
O: شاخص‌های ستون j و سطر i بدون ارتباط هستند. نتیجه ماتریس خودتعاملی در شکل ۱ مشخص است.

پس از شناسایی شاخص‌های مرتبط با حکمرانی مطلوب شهری در دوران کرونا جهت ترسیم مدل ساختاری- تفسیری عوامل حکمرانی مطلوب شهری در دوران کرونا مراحل به شرح زیر انجام شد:

ابتدا برای تشکیل ماتریس تعامل ساختاری یک ماتریس هفت در هفت شامل شاخص‌ها تشکیل و در اختیار نمونه قرار داده شد. اعضای نمونه بر اساس اصول زیرماتریس‌ها را تکمیل کردند و به ازای هر «j و i» ارتباط میان این دو متغیر در چارچوب بررسی زیر است:

جدول ۳- ماتریس خودتعاملی متغیرها

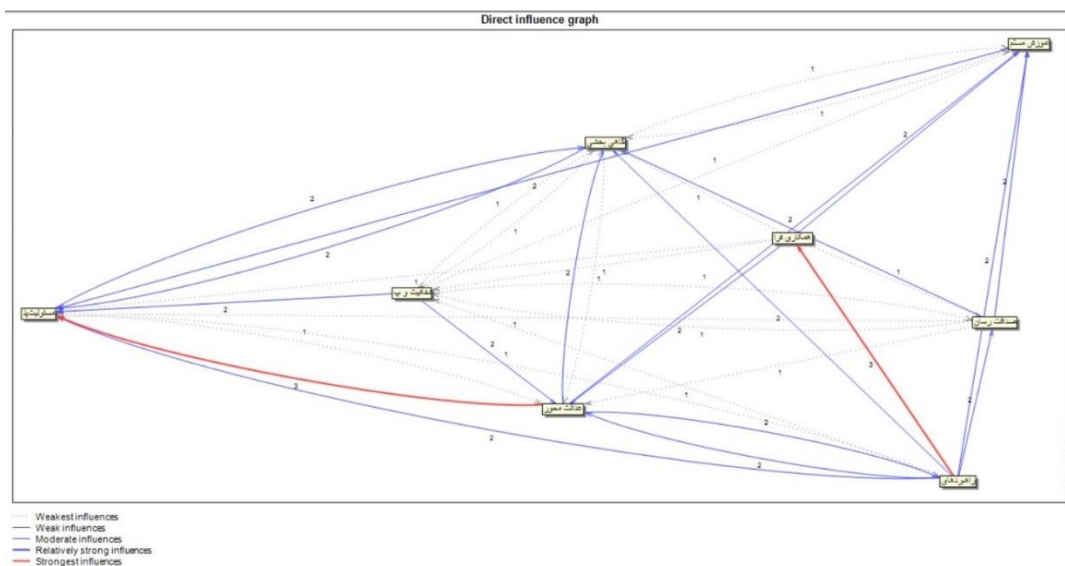
مؤلفه	آگاهی بخشی	آموزش مستمر شهروندان	صداقت رسانه‌ای	راهبردهای نوین بهداشتی	همکاری فرابخشی سازمان‌ها	مسئولیت پذیری شهروندی	شفافیت و پاسخگویی	عدالت محوری
آگاهی بخشی	۰	۱	۰	۰	۰	۱	۱	۱
آموزش مستمر شهروندان	۱	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۰
صداقت رسانه‌ای	۱	۱	۰	۰	۰	۱	۱	۱
راهبردهای نوین بهداشتی	۱	۱	۱	۰	۱	۱	۱	۱
همکاری فرابخشی سازمان‌ها	۱	۱	۱	۰	۰	۱	۱	۱
مسئولیت پذیری شهروندی	۱	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۱
شفافیت و پاسخگویی	۱	۱	۱	۰	۰	۱	۰	۱
عدالت محوری	۱	۱	۰	۱	۰	۱	۰	۰

شکل ۱- نتیجه تحلیل میک مک

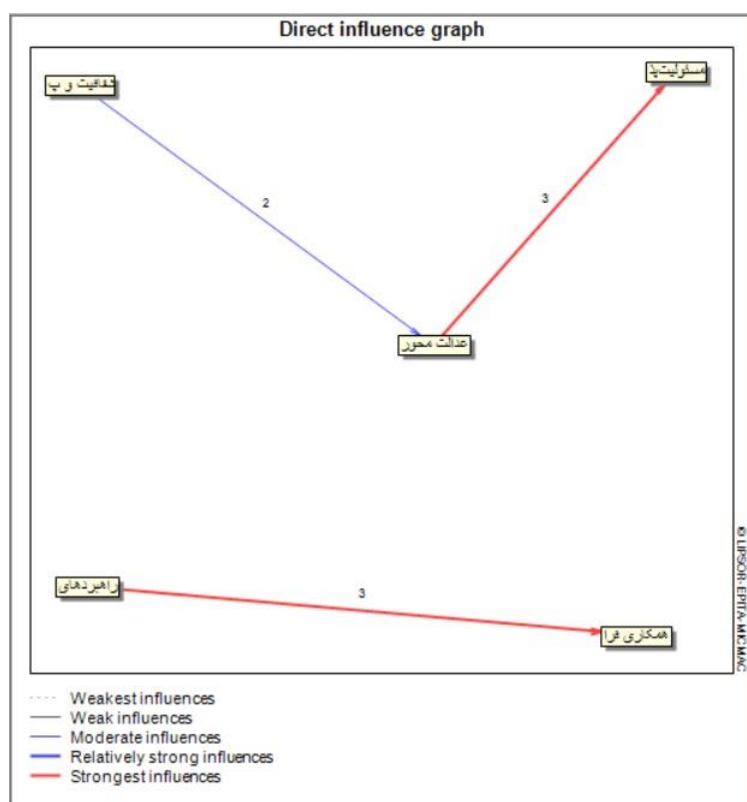
در مرحله بعد برای تعیین سطح شاخص‌ها و اولویت آن‌ها، مجموعه دستیابی و مجموعه پیش‌نیاز برای هر عامل تعیین می‌شود. مجموعه دستیابی هر شاخص شامل شاخص‌هایی می‌شود که از این شاخص تأثیر می‌پذیرند و مجموعه پیش‌نیاز شامل شاخص‌هایی می‌شود که بر این شاخص تأثیرگذارند. این تأثیر و تأثرها با استفاده از ماتریس دستیابی به دست می‌آید. هرچه یک هدف دارای اثرگذاری بالاتری بر سایر اهداف باشد، در مدل ISM در سطح پایین‌تری قرار می‌گیرد؛ زیرا در مدل ISM اثرگذاری از پایین به بالاست. سطح اشاره به لایه‌های طراحی شده مدل نهایی دارد. برای به‌دست آوردن سایر سطوح، باید سطوح قبلی از ماتریس جدا شده و فرایند تکرار شود با توجه به خروجی نرم‌افزار میک‌مک، مدل نهایی به صورت شکل ۲ به دست می‌آید.

شکل ۱ نتیجه میزان وابستگی و قدرت نفوذ را برای هریک از شاخص‌ها نشان می‌دهد. بر این اساس شاخص‌های همکاری فرابخشی سازمان‌ها، صداقت رسانه‌ای و شفافیت و پاسخگویی در منطقه مستقل، راهبردهای نوین بهداشتی در منطقه نفوذی، شاخص عدالت‌محوری در منطقه پیوندی و شاخص‌های آگاهی‌بخشی، آموزش مستمر شهروندان، مسئولیت‌پذیری شهروندی در منطقه وابسته هستند. عوامل خودمختار؛ شامل عواملی هستند که دارای قدرت نفوذ و وابستگی ضعیف و متوسط هستند. عوامل وابسته دارای قدرت نفوذ کم ولی وابستگی نسبتاً بالا می‌باشند. این عوامل معمولاً متغیرهای نتیجه یا هدف هستند. عوامل پیوندی، قدرت هدایت زیاد و وابستگی زیادی دارند و عوامل نفوذی نیز عواملی هستند که دارای قدرت نفوذ زیاد ولی وابستگی کم می‌باشند.

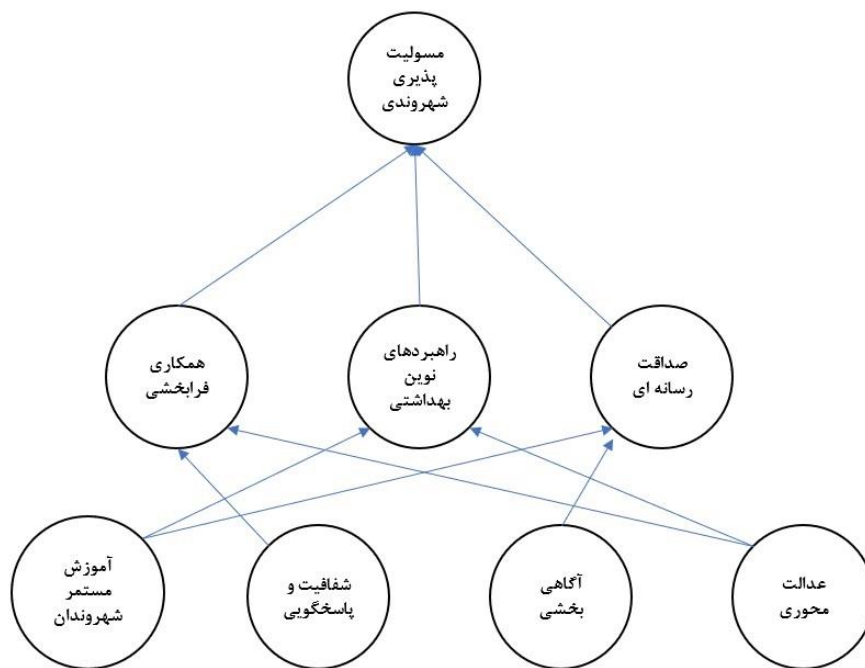
شکل ۲- مدل ساختاری- تفسیری شاخص‌های حکمرانی مطلوب شهری در دوران کرونا

در شکل ۳، مدل ساختاری- تفسیری شاخص‌های حکمرانی مطلوب شهری در دوران کرونا به صورت ساده شده ارائه می‌شود.

شکل ۳- مدل ساختاری- تفسیری شاخص‌های حکمرانی مطلوب شهری در دوران کرونا در حالت ساده شده

شکل ۴، مدل مفهومی تحقیق را نشان می‌دهد.

شکل ۴- مدل مفهومی حاصل از نتایج مصاحبه

۶- نتیجه‌گیری و پیشنهاد

هدف از این تحقیق، تدوین الگوی ساختاری تفسیری حکمرانی مطلوب شهری در زمان شیوع اپیدمی کرونا می‌باشد. در این پژوهش، از الگوی ساختاری تفسیری (ISM) و برای گردآوری داده‌ها از مصاحبه‌های عمیق نیمه‌ساختاریافته با خبرگان حوزه مدیریت شهری استفاده شده است. نتایج نشان دادند که شاخص‌های مؤثر بر حکمرانی مطلوب شهری در زمان شیوع اپیدمی کرونا عبارتند از: آگاهی‌بخشی، آموزش مستمر شهروندان، صداقت رسانه‌ای، راهبردهای نوین بهداشتی، همکاری فرابخشی سازمان‌ها، مسئولیت‌پذیری شهروندی، شفافیت، پاسخگویی و عدالت‌محوری. این نتایج با نتایج تحقیق آدینه‌وند و علیان (۱۳۹۵) و حسینی (۱۳۹۸) هم‌سو می‌باشد. نتیجه میزان وابستگی و قدرت نفوذ برای هر یک از شاخص‌ها نشان می‌دهد که بر اساس شاخص‌های همکاری فرابخشی سازمان‌ها، صداقت رسانه‌ای و شفافیت و پاسخگویی در منطقه مستقل، راهبردهای نوین بهداشتی در منطقه نفوذی، شاخص عدالت محوری در منطقه پیوندی و شاخص‌های

آگاهی‌بخشی، آموزش مستمر شهروندان، مسئولیت‌پذیری شهروندی در منطقه وابسته هستند. عوامل خودمختار، عواملی هستند که قدرت نفوذ و وابستگی ضعیف و متوسط دارند. عوامل وابسته دارای قدرت نفوذ کم ولی وابستگی نسبتاً بالا می‌باشند. این عوامل معمولاً متغیرهای نتیجه یا هدف هستند. عوامل پیوندی، قدرت هدایت زیاد و وابستگی زیاد دارند و عوامل نفوذی نیز عواملی هستند که دارای قدرت نفوذ زیاد ولی وابستگی کم می‌باشند.

الگوی حکمرانی مطلوب می‌تواند نظریه‌ای نوین در پاسخگویی به تأمین و تضمین حقوق شهروندی باشد. حکمرانی مطلوب مفهوم و موضوع نوظهوری است که به‌طور ویژه به برتری و عدالت توجه دارد و در نظریات اجتماعی و سیاسی و حقوقی جایگاه خاصی پیدا کرده و رویکردی جهانی است که با شاخص‌های خاصی، تعیین و ارزیابی می‌شود و دولت‌ها تلاش می‌کنند که با تکیه بر آن جایگاهی مطمئن در بین شهروندان بیابند. یکی از شاخص‌های حکمرانی خوب، رعایت حقوق شهروندی است. حقوق شهروندی وقتی تحقق پیدا می‌کند که تمام

افراد یک جامعه از کلیه حقوق مدنی و سیاسی برخوردار باشند و شهروندان نیز به‌عنوان اعضای آن جامعه مسئولیت‌هایی را در راستای اداره بهتر و ایجاد نظم عهده‌دار شوند. بدیهی است شناخت این حقوق متقابل در ارتقای حقوق شهروندی و ایجاد جامعه سالم مبتنی بر نظم و عدالت، نقش مؤثری دارد. نظریه حکمرانی شایسته بر این باور است که دولت و جامعه مدنی در کنار هم می‌توانند نواقص هم را برطرف کنند، خلأها را پر کنند و نارسایی‌ها را پوشش دهند. مهم‌ترین ویژگی حکمرانی در مقایسه با حکومت کردن در این است که دولت در حکمرانی با بخش خصوصی و جامعه مدنی شریک است.

کیفیت زندگی مناسب در زمان بحران کرونا با توجه به امتیازات مربوط به شاخص‌های آگاهی‌بخشی، آموزش مستمر شهروندان، صداقت رسانه‌ای، راهبردهای نوین بهداشتی، همکاری فرابخشی سازمان‌ها، مسئولیت‌پذیری شهروندی، شفافیت و پاسخگویی و عدالت‌محوری، بهبود تمام مؤلفه‌های شهری و مؤثر در زندگی شهروندان تعیین می‌شود و رسیدن به این مؤلفه‌ها مبتنی بر تمرکز بر شاخص‌های حکمرانی خوب شهری است. بر اساس دیدگاه‌های جدید، حکمرانی فرایندی در نظر گرفته می‌شود که به‌واسطه آن، مشکلات و معضلات جامعه (در اینجا بهبود زندگی شهروندی در دروان بحران کرونا) با تلاش و تکاپوی جمعی و با اتکا به قدرت عمومی و به‌کارگیری آن حل می‌شود و سامان می‌یابد. هرگاه چنین مفهومی از حکمرانی بر کیفیت و نحوه انجام وظایف آن تأکید کند، مفهوم حکمرانی خوب مطرح می‌شود؛ زیرا رسیدن به کیفیت زندگی مناسب در صورت وجود بحران در شهر نیازمند سازوکارهای تازه‌ای از حکمرانی شهری است.

در دوران وجود بحران کرونا و با توجه به شاخص‌های به‌دست‌آمده از نتایج تحقیق شاخص اول آگاهی‌بخشی می‌باشد. این شاخص اذعان دارد که در صورت وجود بحران، آگاهی‌بخشی، یکی از اصول و اساس

کار حکمرانی مطلوب شهری می‌باشد و در این تحقیق آگاهی‌بخشی در خصوص کرونا و خطرات بالقوه‌ای که می‌تواند در صورت ناآگاهی اتفاق بیافتد را به شهروندان گوشزد کرده تا این خطرات بالفعل نشوند. آموزش مستمر شهروندان نیز یکی از شاخص‌هایی می‌باشد که در خصوص بحران کرونا به صورت مداوم و مستمر باید آموزش‌های لازم در بخش‌های مختلف شهر صورت پذیرد تا در صورت وجود مشکل بتوان با اطلاعات بیشتر در روند بهبودی و پیشگیری قدم برداشت. صداقت رسانه‌ای، یکی از شاخص‌هایی می‌باشد که اگر در جامعه‌ای وجود نداشته باشد رفته‌رفته شهروندان اعتماد خود را از حکمرانی از دست می‌دهند و مسئولیت‌های اجتماعی خود را به‌درستی انجام نمی‌دهند که این باعث به‌وجود آمدن بحرانی دیگر شود که در دوران وجود بحران کرونا اگر رسانه‌های جمعی موجود، صداقت خبری نداشته باشند و اخبار و اطلاعات و مشکلات ایجاد شده به علت کرونا به‌درستی به گوش شهروندان نرسد، شهروندان در مقابله با بحران کوتاهی می‌کنند و خود باعث قوی‌تر شدن اثرات نامطلوب کرونا خواهد شد. راهبردهای نوین بهداشتی، یکی از شاخص‌هایی می‌باشد که با نتایج تحقیق آدینه‌وند و علیان (۱۳۹۵) و حسینی (۱۳۹۸)، هم‌سو نمی‌باشد و دلیل این ناهم‌سو بودن با تحقیقات پیشین این می‌باشد که تحقیق حاضر در دوران وجود بحران کرونا انجام گرفته است و در این روزها یکی از دغدغه‌های بسیار حیاتی مردم و بالخصوص جامعه آماری، بحران کرونا می‌باشد و ذهنیت هر مدیر و مسئولی را به خود اختصاص داده است که چگونه و با چه تمهیداتی می‌توان تأثیرات مخرب و خطرناک کرونا را کاهش داد. بنابر نتایج تحقیق، پاسخگویی و حسابدگی، از ویژگی‌های حکمروایی خوب است. سازمان‌ها و مؤسسات باید به کسانی که از تصمیمات آن اثر می‌پذیرند پاسخ شفاف دهند. پاسخگویی را نمی‌توان بدون شفافیت و حاکمیت قانون اعمال کرد. همکاری فرابخشی سازمان‌ها یکی از شاخص‌هایی می‌باشد که به

این نکته اشاره دارد که تمامی ارگان‌ها و سازمان‌های دولتی و غیردولتی باید در دوران بحران کرونا دست به دست هم دهند تا قدمی هر چند کوتاه برای از بین بردن بحران بردارند تا شهروندان زندگی سالمی را تجربه کنند و شهروندان نیز در راستای این همکاری سازمان‌ها وظیفه دارند تا به مسئولیت‌های خود واقف باشند تا در خصوص کاهش اثرات مخرب کرونا سهیم گردند.

با توجه به نتایج تحقیق پیشنهاد می‌شود که در زمان شیوع اپیدمی کرونا حکمرانان شهری با توجه به آگاهی بخشی از طریق مکانیسم‌های موجود و همچنین آموزش مستمر شهروندان از طریق همکاری با سایر سازمان‌ها و ارگان‌های دخیل در این جریان هم‌چون دانشگاه‌ها و آموزش و پرورش و همچنین رسانه‌های محلی و دادن اطلاعات صحیح و شفاف و داشتن صداقت رسانه‌ای، در راستای کاهش و پایین آوردن اثرات مخرب اپیدمی کرونا اقدام کنند. همچنین پیشنهاد می‌گردد مسئولین شهری، عدالت را در خصوص بحران موجود و اقدامات رعایت کنند تا شهروندان نیز اعتماد خود را به مسئولین حفظ کنند تا در نتیجه، مسئولیت‌پذیری شهروندی را به حداکثر برسانند.

۷- منابع

آدینه‌وند، علی‌اصغر؛ علیان، مهدی. (۱۳۹۵). حکمرانی خوب شهری در ایران: اولویت‌بندی مؤلفه‌ها و معرفه‌ها. *فصلنامه راهبرد*، ۲۵(۸۱)، ۳۰۵-۳۳۸.

اسدی، ایرج؛ برک‌پور، ناصر. (۱۳۹۰). *مدیریت و حکمروایی شهری*. تهران: دانشگاه هنر.

امام‌جمعه‌زاده، سیدجواد؛ شهرام‌نیا، امیرمسعود؛ صفریان، گرمه‌خانی، روح‌الله. (۱۳۹۵). الگوی حکمرانی خوب، جامعه همکار و دولت کارآمد در مدیریت توسعه. *فصلنامه علوم سیاسی*، ۱۲(۳۶)، ۷-۴۰.

بابایی هزه‌جان، مجتبی؛ پیران‌نژاد، علی؛ خداپناه، بهمن؛ صادقی، جواد. (۱۳۹۶). مؤلفه‌های تحقق حکمرانی کارآفرینانه شهری. *نشریه توسعه کارآفرینی*، ۱۰(۴)، ۵۳۵-۵۵۳.

جعفری‌فرد، جعفر؛ صابری، حمید؛ اذانی، مه‌ری؛ خادم‌الحسینی، احمد. (۱۳۹۹). واکاوی شاخص‌های حکمروایی خوب شهری (مطالعه موردی شهر کهنوج). *فصلنامه جغرافیای اجتماعی شهری*، ۱۷(۱)، ۲۷۳-۲۹۱.

حاجی‌عباسی، حمزه. (۱۳۹۹). معرفی تفکر طراحی در سیاست‌گذاری: سیاست‌های ایران در مقابله با کرونا. *نشریه سیاست‌نامه علم و فناوری*، ۱۰(۲)، ۷۵-۸۹.

حسین‌زاده، نعمت؛ غفاری، یونس، پناهی، مریم؛ عمادی، پیام، بیات، غلامرضا. (۱۳۹۹). ارزیابی حکمروایی خوب شهری در عملکرد مدیریت شهر اسلامشهر با استفاده از مدل راهبردی سوات. *نشریه جغرافیا و روابط انسانی*، ۲(۴)، ۱۸۵-۲۰۳.

حسینی، سید جواد. (۱۳۹۸). حقوق شهروندی و ارتقای حکمرانی مطلوب شهری. *فصلنامه راهبرد سیاسی*، ۳(۹)، ۴۳-۶۲.

دباغ، سروش؛ نفری، ندا. (۱۳۸۸). تبیین مفهوم خوبی در حکمرانی خوب. *مجله مدیریت دولتی*، ۱(۳)، ۱۸-۳.

رحمانی، حامد. (۱۳۹۷). حکمرانی شهری: شناسایی شاخص‌های برای توسعه مدیریت شهری شهرداری تهران. *مطالعات مدیریت شهری*، ۱۰(۳۶)، ۱-۱۵.

شریفیان‌ثانی، مریم. (۱۳۸۰). مشارکت شهروندی، حکمرانی شهری و مدیریت شهری. *فصلنامه مدیریت شهری*. شماره ۸، ۴۲-۵۸.

شمس، مجید؛ هاشمی بیستونی، محمودرضا. (۱۳۹۸). اولویت‌بندی شاخص‌های حکمروایی خوب شهری از دیدگاه شهروندان در شهر بیستون. *نشریه جغرافیا و مطالعات محیطی*، ۱(۲۹)، ۸۱-۹۲.

شهیدی، محمدحسین. (۱۳۸۶). شهرسازی، حمل‌ونقل و حکمروایی شهری. *نشریه جستارهای شهرسازی*، شماره ۱۹ و ۲۰.

علیزاده، هادی؛ نعمتی، مرتضی؛ رضایی جعفری، کامران. (۱۳۸۴). تحلیلی بر معیارهای حکمرانی خوب شهری با استفاده از روش تحلیل سلسله‌مراتبی فازی. *فصلنامه مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای*، ۶(۲۴)، ۱۰۵-۱۲۸.

قاسمی، ابوالفضل؛ قزلسفلی، محمدتقی؛ مسلمی مهنی، یوسف. (۱۳۹۹). حکمرانی خوب شهری به منزله جمعیت

- phobia?. *European Urban and Regional Studies*, 26(4), 365-381.
- Onyishi, C. J., Ejike-Alieji, A. U., Ajaero, C. K., Mbaegbu, C. C., Ezeibe, C. C., Onyebueke, V. U., ... & Nzeadibe, T. C. (2020). Covid-19 pandemic and informal urban governance in Africa: A political economy perspective. *Journal of Asian and African Studies*, 0021909620960163.
- Rehman, R. U., Waheed, A., & Naeem, M. A. (2017). Assessment of Urban Governance Using UN-Habitat Urban Governance Index: A Case Study of Tehsil Municipal Administrations of Punjab, Pakistan. *Urban and Regional Planning*, 2(4), 17.
- Shaw, R. (2013). 'Meaning just what I choose it to mean—neither more nor less' The search for governance in Political Science. *Political Science*, 65(2), 178-197.
- Srivastava, M. (2009). Good governance-concept, meaning and features: A detailed study. *Meaning and Features: A Detailed Study (December 26, 2009)*.
- Tonn, B., & Stiefel, D. (2012). The future of governance and the use of advanced information technologies. *Futures*, 44(9), 812-822.
- Van Belle, S., Affun-Adegbulu, C., Soors, W., Srinivas, P. N., Hegel, G., Van Damme, W., ... & Marchal, B. (2020). COVID-19 and informal settlements: an urgent call to rethink urban governance. *International Journal for Equity in Health*, 19(1), 1-2.
- سیاست‌گذاری شهری؛ تحلیل محتوای برنامه پنجم و ششم توسعه جمهوری اسلامی ایران. نشریه راهبرد مجلس، ۲۷ (۱۰۱)، ۱۹۵-۲۲۱.
- قاسمی، حسین؛ فلاح، حمیدرضا. (۱۳۹۹). ارزیابی حکمرانی خوب شهری از منظر دفاع غیرعامل (نمونه موردی: کلان‌شهر اهواز). نشریه شهر/ایمن، ۳ (۹).
- قنبری، علی؛ غلامی‌پور، اسماعیل؛ مرادی، داوود. (۱۳۹۱). ابعاد الگوی حکمروایی خوب شهری در تهران با تأکید بر نظریه دولت محلی توسعه‌گرا. همایش علمی حکمروایی خوب شهری.
- کمیجانی، علی؛ عیوضی، محمدرحیم؛ بزرگمهری، مجید؛ نظامی‌پور، قدیر. (۱۳۹۸). سیمای حکمرانی مطلوب در آینده پژوهی: از تصویرپردازی تا شکل‌بخشی آینده. نشریه آینده‌پژوهی/ایران، ۴ (۱)، ۲۳۵-۲۰۷.
- لاله‌پور، منیژه. (۱۳۸۶). حکمروایی شهری و مدیریت شهری در کشورهای در حال توسعه. نشریه جستارهای شهرسازی، شماره ۱۹ و ۲۰، ۶۰-۷۱.
- محمدپورزندی، حسین؛ طباطبایی مزداآبادی، سیدمحسن. (۱۳۹۶). حکمروایی خوب شهری (رهیافتی نوین به اقتصاد و مدیریت شهری). تهران: طحان.
- میدری، احمد؛ خیرخواهان، جعفر. (۱۳۸۳). حکمرانی خوب، بنیان توسعه. تهران: مرکز پژوهش‌های مجلس.
- Brunetta, G., Caldarice, O., Tollin, N., Rosas-Casals, M., & Morató, J. (Eds.). (2018). *Urban resilience for risk and adaptation governance: Theory and practice*. Springer.
- Hendriks, F. (2014). Understanding good urban governance: Essentials, shifts, and values. *Urban Affairs Review*, 50(4), 553-576.
- Lupala, J. M. (2015). Urban Governance in the Changing Economic and Political Landscapes: A Comparative Analysis of Major Urban Centres of Tanzania. *Current Urban Studies*, 3(02), 147.
- Moore-Cherry, N., & Tomaney, J. (2019). Spatial planning, metropolitan governance and territorial politics in Europe: Dublin as a case of metro-